

Djurö: dynamik och dvala

av

E P S Agrell

Djurö: dynamik och dvala

Av

E P S Agrell

Förord	2
1. Geografi och andra givna förutsättningar	4
2. Metod och försök till påverkan	11
3. Exploatering, ägor och staket	14
● 3.1 Eriksbergsskogen	14
● 3.2 Svinholmarna	16
● 3.3 Båtklubben (1:85 och 1:86)	17
● 3.4 Björkåsområdet	17
● 3.5 Dyktomten (1:66 och S10)	18
● 3.6 Kallestrand, S8	18
● 3.7 Kyrkan	19
● 3.8 Kyrkfladen(S och S15)	19
● 3.9 Södra Färjeläget (Djurö 8:10)	20
● 3.10 Konradsberg (Djurö 8:3)	21
● 3.11 Djurönäset	21
● 3.12 Skogen på västra sidan om Sollenkrokavägen (1:18 och 1:34)	21
● 3.13 "S"	21
● 3.14 Gamla (Norra) Ångbåtsbryggan (S1)	21
● 3.15 Vita Grindarna (1:14)	23
● 3.16 S 16	23
● 3.17 Marknadsplatsen	23
● 3.18 Börjesvik	23
● 3.19 S19	23
● 3.20 Högmalmarna (S, S3 och Kyrkans område)	24
● 3.21 Strid kring uppgrundning	24
● 3.22 Vindö bygg.	25
4. Konsekvenser	26
5. Andra kustområden	29
6. Analys och vetenskapliga perspektiv	34
7. Allmänna slutsatser	42
8. Möjliga framtider för Djurö	43

Förord

Denna text skrivs i sorg över en försutten möjlighet. Den är också ett försök att försvara en professionell ära. Författaren svär sig fri från ansvar för vad som hänt trots åtskilliga år av politiskt engagemang. Avsedd läsare är alla, på alla administrativa nivåer, som kan påverka planering och exploitering av kustområden. Någon bredare spridning av texten avses inte. Den kan skapa misstämning.

Texten handlar om människor och affärer på Djurö i Stockholms skärgård. Här är geografin ett slags yttre miljö till livet men ur samhällssynpunkt är den bara en av många faktorer. Det finns följande många perspektiv man kan lägga på skärgården: ekonomiska, sociala, psykologiska, politiska, juridiska, ekologiska mm. Det centrala i denna text kommer i alla fall att vara människorna, de bofasta, deras liv och deras situation i samhället.

Här finns en historik att skriva med en del tydliga fakta och åtskillig dramatisk dynamik. Författaren bor på platsen sedan trettio år och har kunnat iaktta direkt. Att se orsaker får sedan bli en fråga om bred tvärvetenskap och tolkningar. Vidare är redan begreppet orsak bedrägligt¹. Detta begreppsmässiga kaos ska dock inte hindra oss från att beskriva i detalj vad som hänt. Detaljrikedomen får ersätta de orsakssammanhang som man kanske hellre skulle ha velat sätta på pränt. Sedan får läsaren tolka efter eget sinne. På sikt finns här viktiga forskningsuppgifter inte minst om strändernas och den fysiska planeringens betydelse för samhälle och kultur.

Efter förståelse följer rimligtvis åtgärd men man får inte vänta för länge. Stranden som resurs låses upp efter hand och den processen har redan gått långt. De tentativa slutsatser som ges i denna studies avslutande kapitel bör därför tas på visst politiskt allvar redan nu.

Skärgården har en romantisk aura kring sig och fastighetspriserna stiger som överallt (år 2010), men skillnaden mellan strandtomt och andra områden är

¹ Se t ex David Hume, som går så långt att han förklarar hela orsaksbegreppet för orimligt.

stor. Många, seglare och strandägare framför allt, älskar skärgården och då också Djurö. Andra som bor på öarna är mindre entusiastiska. De saknar både kommunikationer, service och arbetstillfällen. Affärerna går dåligt, om man inte har tilläggsplatser att erbjuda sina kunder. Turisterna har ofta svårt att hitta det hav som de vet skall finnas rakt österut. Många som är födda på platsen, särskilt ungdomarna, flyttar när de kan och de klagar dessförinnan på att de har ingenting att göra.

Det går trögt med både turism och annat företagande. Det gäller också Djurö trots landsvägar och bro. Försvinnande näringar som fiske, sjöfart och jordbruk har inte kunnat ersättas, delvis eftersom bryggor, hamnar och stränder köpts upp av utsocknes. Vidare har servicenäringarna svårt att ge tillräcklig sysselsättning när de köpstarka kunderna bara finns på plats någon månad. Skärgården förvandlas till samlarobjekt och plats för avkoppling. Den bofasta skärgårdsbefolkningen är delvis sorgset resignerad delvis förbittrad. Dess intresseförening SIKO utesluter sommargäster enligt sina stadgar.

Samhällsstrukturen är segregerad. Att göra skärgården till en *samlingsplats*, så som det skrivs i planer och broschyrer, stöter på många hinder både fysiskt och psykologiskt. Den ofta upprepade skrivningen *samlingsplats* eller *mötesplats* är mystisk. Är den hyckleri eller långsiktig strategi? Det finns problem och meningarna är delade. Det behövs nu i varje fall en innehållsrik lägesbeskrivning som grund för att gå vidare med *precision*, lokal förankring och underbyggda åtgärder.

Den här beskrivningen begränsar sig till själva Djurö med ett par preciserade tillägg. Studien fokuserar dem som bor på ön och deras närmiljö och den syftar ytterst till förbättringar för dessa. Ett första steg måste då vara att överväga problemens natur och möjliga avgränsning. Fokus är vad majoriteten av befolkningen på Djurö uppfattar som närområde på gångvägs avstånd från bostad respektive företag. De valda situationerna och deras exploateringsförlopp är olika och de bjuder på många överraskningar. En del risker borde ha kunnat förutses andra inte. Fakta presenteras och det är på en sådan grund som framtiden bör diskuteras. Jag vill komma bakom de politiska flosklerna och fånga ett stycke verklighet.

Politiskt sett kan vi trots måttliga osäkerheter se studien som en larmsignal. Vetenskapligt sett kommer många att sakna den fullgångna verifieringen av slutsatser men materialet skall ändå vara användbart i sådana sammanhang genom tydlighet både i sakfrågor och i försöken att precisera vilka överväganden som måste aktualiseras. Kunskapsteoretiskt sett blir detta att utforska, upptäcka och analysera så långt som författarens och Byalagets begränsade fritidsresurser har medgett. Det har varit ett grävande i den verkliga historien, ingen simulering eller hypotetiskt resonemang. Det blir en feed back till den exploatering som varit på Djurö och till vad som redan har inträffat där.

Som vidare slutsats skall materialet bidra till att i framtiden upptäcka risker för andra områden i hanteringen av bygglov och lantmäteri och att allmänt sett höja riskmedvetenheten i dessa verksamheter. Studien bör ha relevans för alla skärgårdsområden även där det finns vägar men det blir läsaren som får avgöra vilka av de mer eller mindre oväntade riskerna som är viktiga för dessa områden. En del av vad som rapporteras från Djurö kan ha relevans som väckarklocka eller jämförelse även vid oskyddade kuster där den maritima logistiken inte har någon tradition. Det psykologiska beroendet till havet finns även där.

1. Geografi och andra givna förutsättningar

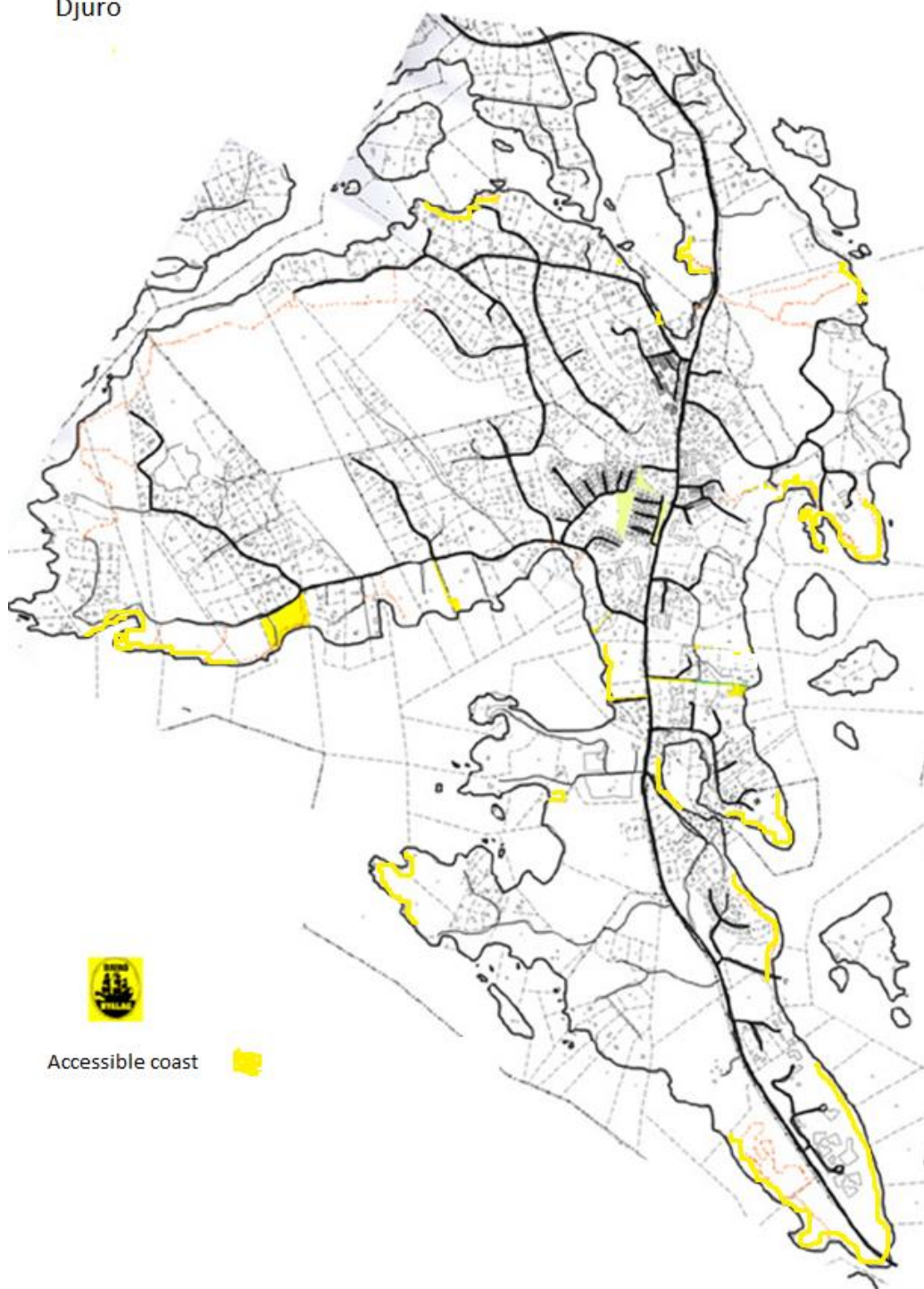
Fysiskt sett består Djurö/Vindö av flera sammanvuxna öar, Skepparön, Djurö, Vindö och Skarpö. Centrum för bebyggelse och affärer är Björkås på Djurö. Området nås via Djuröbron och Sollenkrokavägen, väg 686, som är samhällets dominerande livsnerv. Den går rakt igenom samhället och delar Djurö i två delar. Området skulle ha kunnat nå sjövägen men bristen på tilläggsplatser hindrar. Det finns två ångbåtsbryggor på intilliggande Vindö.

Stränder. Efter successiv exploatering under det senaste århundradet har Djurös stränder till omkring 90 % ianspråktagits för privata tomter. De flesta som äger dessa fastigheter är inte bofasta.

Historik. Fortfarande, i början av nittonhundratalet, var andan i skärgården sådan att man inte behövde så mycket formalia. Den som behövde en båtplats fick detta nära sin bostad utan att markägaren ställde till problem. Man levde med en känsla av trygghet i denna kultur och många, både företag och individer och även den dåvarande kommunala förvaltningen struntade helt enkelt i att etablera de servitut till båtplatser och vägar som de kunde ha möjlighet till. Avregling och kamp var där inte från början eftersom stränderna inte uppfattades som värdefulla. Vidare var kulturen mildare, mindre nervös kanske. Både mer tillåtande och mer ansvarstagande. Grannen var medmänniska². Det fanns något av Astrid Lindgren också i Stockholms skärgård.

² Sten Rinaldo (2001). Vägen till Skarv. Bokförlaget Max Ström.

Djurö

Med sommarstugekulturen kom så också staketen. Mer och mer! Det blev till verkliga barrikader allt mer långsträckta till förfång för de inre markerna och deras befolkning, för att inte tala om hinder för näringslivets transporter. Formellt sett har det lämnats öppningar mot havet genom sk sjövissten på ganska jämna mellanrum men dessa ses inte med goda ögon av grannarna. De blockeras ofta nog och blir då otrivsamma. Till slut kom landhöjningen som, trots jordabalkens goda intentioner, med miljödomstolarnas goda minne, olagligt och olyckligt berövade oss ytterligare av den knappa strandmarken. En paradox: mark tillkommer och strand försvinner!

Exploatering. Stränder har sålts ungefär som teaterbiljetter utan system- eller samhällsperspektiv. De bästa platserna såldes först.

Trafik. En landsväg klyver Djurö på längden. Det är kring denna som hyreshus och affärer samlats. Att denna hårt trafikerade väg blivit ortens strög och *mötesplats* är egentligen groteskt. De två ångbåtsbryggorna på Vindö ligger långt borta från byn och bebyggelsen.

Markägarna driver på tjänstemännen för att få bygga intill eller nära stränderna. Staket är de ännu inte medvetna om att de måste ha bygglov för. Dessa sätts upp, oftast i tomtgränsen, mer sällan kring det begränsade sk hemfridsområde som numera (sedan 1980-talet) skall definieras i samband med att bygglov beviljas. Det händer att staket polisanmäls enligt strandskyddslagen och det nonchalerar markägarna. Böterna är inte stora.

Befolkningen på Djurö uppgår nu (år 2010) till drygt 1000 personer (ungefär 450 hushåll). Djurös areal är bebyggd till omkring 70%. En viss ytterligare exploatering skulle tekniskt sett kunna ske genom omvandling av fritidsfastigheter samt nyetablering inom vissa centrumnära delar. De sociala konsekvenserna av en sådan exploatering skulle dock bli problematiska i och med att bad- och båtplatser har blivit en kännbar bristvara.

De bofasta hade fortfarande för hundra år sedan en god rörelsefrihet på varandras ägor. Båtar förtöjdes där det var möjligt nära till respektive boplatser och fortfarande ganska oberoende av vem som ägde respektive strandområde. Detta var så självklart att båtplatsservitut inte alltid skrevs in vid fastighetsbildningar. Inte ens kommunen mutade formellt in sitt

båtplatsbehov. Men kulturen har förändrats i och med att utsocknes började äga mark och de bofasta förefaller finna sig. Det sker så som Eric Fromm skriver: att underklassen resignerar³. Men alla tar det inte lika lugnt och vad som sker i sinnet hos de andra kan man inte riktigt veta. Men havet förträngs. Trots de lyxiga geografiska förutsättningar som fanns förr bor man nu på Djurö för att det är billigt.

Sommargästerna har mindre behov av affärsmöjligheter och service än de bofasta. De behöver egentligen inte samhället. Ett sådant har de på annat håll. Det är *tomten* de av olika skäl äger och värnar om. Att staketen skadar samhället spelar mindre roll för dem än för de bofasta. Man gör så våld på lagstadgad allemansrätt med anordningar och ord, ibland även utanför den mark som man äger.

För de långväga *turisterna* har skärgården fortfarande en romantisk aura men stockholmarna vet att man måste känna till vägar och öppningar för att ta sig till havet. De åker inte längre på vinst och förlust rakt österut.

Båtsporfolket har till skillnad från Djurös vanliga invånare goda möjligheter tack vare båtklubbens hamn och Skärgårdsstiftelsens tillgängliga områden samt det ganska närliggande Sandhamn som är en av ytterligt få platser med betydande privatbåtstrafik.

Djurös *företagare* är helt eniga om att de skulle vilja ha gästbåtsplatser åt sina kunder. De vill ha kunder från öarna.

Politiker och förvaltning har som i alla kommuner ett intresse för att sätta synliga spår t ex genom eleganta villor. Badhus blir då också intressantare än naturbad och båtplatserna vill man samla till *ett begränsat antal* hamnar inte till de olika närmiljöer där folk bor. De har genomgående låtit allt mer strandmark blockeras men det finns nyansskillnader. Den borgerliga sidan är i alla fall uppriktig i att den ser äganderätten, även till mark, som helig. De har också erkänt med dumdristigt mod att de gör skillnad på folk som söker

³ Fromm, E. (1942). *The fear of freedom*. [Routledge and Kegan Paul](#) . Machiavelli skriver också i sin *Fursten* om en foglig befolkning, dock utan den förres etiska relieff.

bygglov. Den vänstra sidan för en systematisk och hård kritik mot den nu (år 2011) sittande borgerliga koalitionen frikostiga strandskyddsdispenser men deras egen historik är inte helt ren. Den djupa ideologiska skiljelinjen förefaller ligga mellan dem som tänker sig ett diversifierat näringsliv och dem som verkar för en enklare stratifiering i strandägare och dessas tjänare.

Byggbranschen är f n stor i skärgården och detta kan misstänkas vara ett skäl för frikostiga strandskyddsdispenser. Man kan dock fråga sig vad som är samhällsekonomiskt mest lönsamt: ett fåtal villor på strand eller ett större antal (fortfarande nog så lyxiga) etableringar på rimligt avstånd med gemensamt bruk av stränder och bryggor.

Fastighetsmäklare använder gärna uttrycken *egen strand* och *egen brygga* i sina annonser så som om det var självklart att sådana resurser skulle inhägnas. Med eller utan avsikt är detta kulturpåverkan. Språket styr.

Allmänheten skräpar ner och för väsen. Det gör arbetet för allemansrätten svårt. Den nya lagen mot nerskräpning torde dock ge bättre förutsättningar för att lagarna om strandskydd och allemansrätt verkligen skall följas.

Lokala intreseföreningar: Djurö Byalag, som är en opolitisk intresseförening med 200 medlemmar, webbsida, www.djuröbyalag.se, och drygt 30 års verksamhet. Byalaget har till uppgift att föra fram *hela* lokalbefolkningens åsikter i frågor som rör förutsättningar för verksamhet, boende, miljö och utveckling på Djurö- och Vindöområdena. I praktiken har man ändå splittrat sig mot småsaker.⁴ Ärenden väcks av kommunen och av olika specialföreningar och Byalagets uppmärksamhet dras hit och dit. Remissarbetet kring Kommunens översiktsplan har dock inneburit en kraftsamling kring den fysiska planeringen och dennas disposition av stränder. Midsommarfirandet är en etablerad tradition.

⁴ En utmärkt beskrivning av sådana fenomen beskrivs av Dan Ariely i hans *Predictably Irrational*. Kapitel 9. Harper Collins 2010

Skärgårdens intresseförening, SIKO, hävdar de bofastas intressen mer målmedvetet än Djurö byalag. De uppfattar den senare som korrupt i och med att Djurös sommargäster får vara medlemmar med rösträtt i Byalaget.

Starka lokala krafter verkar på ett kulturellt plan för en mänskligt stimulerande miljö: Idrottsförening, Konst och kultur, Filmklubb m fl. Det finns också en sjöscoutkår och en båtklubb med hamn för 75 båtar. 75 båtplatser för c:a 500 familjer! Föreningen Visit Sweden har en livaktig filial *Visit Värmdö* som med möten och pamfletter verkar engagerat för att vitalisera orten ekonomiskt och socialt med tonvikt på turism dock utan att betona havets betydelse och utan att verkar för att återvinna detta till befolkningen. Situationen liknar den under 1980-talet då det också var en drive för Värmdös turism utan att först försöka återvinna havet.

Föreningslivet fungerar av flera skäl: programmen är attraktiva, verksamheterna är mindre konfliktfyllda genom att inte försöka närma sig havet och de leds av strandägare som vill fästa uppmärksamheten på annat än hav och stränder.

Stiftelsen *Vasakungarnas Djurhamn* får EU-pengar för att återuppliva ett historiskt arv och göra Djurö turistiskt synligt. Dess ambition att skapa en promenadväg på ön blockeras av flertalet berörda markägare trots att ambitionen att nå havet genom deras tomter har hållits mycket måttlig och försetts med en relativt intelligent argumentation.

Ett annat EU-projekt, *Väg 222 – vägen till vattnet* söker idéer och finansiering för att utveckla näringsliv och bostäder kring Värmdös livsnerv, väg 222. I denna ingår också en lokal projektgrupp *Destination Djurö*. Det senare ger en öppning för Djurö att närma sig nyckelfrågan om tillgången till hav och maritim logistik.

Det finns många spänningar i miljön, främst kanske spänningar mellan strandägare och andra, mellan bofasta och utsocknes, mellan byggindustri och andra samhällsfunktioner, mellan naturintressen som inte fattat begreppet närmiljö och befolkningens varierande verksamhetsbehov. Föreningar och andra intressenter yttrar sig av och till och ibland träffas man som t ex i så kallade politikermöten. Sammantaget har vi en kakafoni av partsintressen,

hugskott, spektakelpolitik, punktinsatser och hyckleri. Någon beskrivning av en harmonisk samhällsutveckling för medborgare och företag, där vitala funktioner får rimliga förutsättningar, syns inte till, såvida vi inte räknar Översiktsplanens överdrifter och romantiska abstraktioner.

2. Metod och försök till påverkan

När jag flyttade till Stockholmstrakten från Göteborg år 1968 slog det mig genast att havet inte var särskilt tillgängligt och jag minns särskilt hur det gjordes anekdoter över detta samt över turistnäringens patetiska ansträngningar att väcka intresse för det hav som redan spelats bort. Försöken att påverka på allvar började för min del inte förrän kring år 1980 då jag hade flyttat till Djurö i Värmdö kommun. Ett livaktigt föreningsliv inte minst i Djurö byalag gav både information och möjligheter att påverka. Dialogen med kommunen fick ett visst innehåll främst genom ett formaliserat remissarbete och vissa svar på precisa framställningar, men resultaten nådde inte längre än till fåtaliga punktinsatser. Det återtagande av strandmark som Byalaget och jag strävade efter uppnåddes inte alls. Vi lyckades inte ens stoppa den fortsatta avstängningen av stränder trots den nytillkomna strandskyddslagen. Indirekt tror jag vidare att Byalagets aktiviteter hade till följd att en del bryggor som samhället skulle ha behövt aldrig blev byggda. En nyetablerad restaurang fick bygglov till brygga trots grannarnas motstånd men tack vare Byalagets yttrande, men denna brygga blev inte allmänt tillgänglig som Byalaget hade avsett.

Det politiska arbetet var svårt, genom strandägares mångfacetterade motstånd och genom politikernas syn på äganderätt till mark. Redan att få information om pågående exploiteringsärenden var svårt, och de kartor som publiceras visar varken stränders eller stigars tillgänglighet. Medvetet hyckleri? Dock finns lagenligt i arkiven hos de olika kommunala förvaltningarna samt hos länsstyrelsens lantmäteri hyfsat tillgängliga kartor av annat slag.

Många års försök med EU-ansökningar gav inga resultat. Det stupade framför allt på att man skulle representera en betydande organisation och om man

istället kritiserade de aktuellt ansvariga myndigheterna så fanns det ingen öppning.

Undertecknad levde under trettio år i det aktuella skärgårdssamhället och var redan från början förvånad över kommunens strandpolitik. Anekdoten om att utsocknes inte kunde hitta till havet fanns redan då. Arbetssättet i studien har varit antropologi även om det vetenskapliga perspektivet inte var så medvetet från början. Det var egentligen inte det politiska perspektivet heller men det växte till efter hand som de sociala sammanhangen uppenbarade sig. Jag skriver antropologi eftersom det var fråga om min integration i den studerade miljön och försök att vara neutral observatör. Den som vill kan också se drag av etnologi så som den definieras t ex hos Ecole des Mines de Paris.⁵ D v s tydliga stimuli gav tydliga svar. Arbetet i Byalaget samt dialogerna med politiker och tjänstemän utgjorde nämligen ett slags stimulus mot den studerade miljön som sedan gav en avslöjande respons. Inte minst kunde tystnad, passivitet och undanmanövrer vara talande.

Det vanliga felet att förblindas av sin assimilation i miljön kan ha gällt i början av livet på ön men efter hand växte de självständiga tankarna fram på bekostnad av mycken vänskap som också kunde ha skapats. Den politiska majoriteten var irriterad men den kunde inte helt avspisa den som hade mandat från Byalaget och som var meriterad Rotarykamrat dessutom. Allmänhetens stöd var delvis ljummet och det förklaras psykologiskt i kapitel 6 nedan. Detta bromsade naturligtvis min kritik av den fysiska planeringen men en jämförelse med hushållningssällskapen och deras tungrodda *landsbygdsutveckling* för hundra år sedan gav ny kraft. Opinionens rörelser är tröga.⁶

Det blev svårt att hålla isär de vetenskapliga och de politiska förhållningssätten. Ambitionen i denna text kommer dock att vara vetenskaplig. Upplevda osäkerheter redovisas. Den politiska debattens värderande uttryck tonas ner. Frågeställningar definieras men en del av dem lämnas öppna.

Byggnadsnämnden har en nyckelroll i besluten om hur de knappa strandresurserna ska disponeras. De avgör frågor om uppförande av hus, staket, bryggor mm. Politiker och tjänstemän verkar inte alltid vara samstämda.

⁵ Moisdon, J-C, editor. *Du mode d'existence des outils de gestion*, chapter 7, pages 192-215. Seli Arslan, 1997.

⁶ Vilket bl a Torsten Österman skrev om i sin doktorsavhandling från Stockholm Universitet.1998.

Särskilt de förstnämnda har varit svårtillgängliga trots gemenskap i Rotaryklubb mm. Översiktsplanen som är en tjänstemannaprodukt har dock varit ett medel för dialog. Man märker i denna bl a att den innehåller betydligt mer av samhällsansvar än vad som kommer till uttryck i byggnadsnämndsbesluten. Vidare kan man nog tycka att havet har glömts bort i denna plan.⁷ Är översiktsplanen hyckleri, långsiktig ambition eller ett uttryck för att administration och byggnadsnämnd inte är samstämda? Kompletterade arkivforskning på större material och med historievetenskaplig källkritik skulle vara välkommen.

De strandpolitiska ambitioner som trots allt finns uttrycks dels som att bromsa en oroande utveckling dels i flummiga termer som att skapa grön miljö och mötesplatser. Detta kan vara uttryck för goda avsikter men det *återtagande* av strandområden som skulle behövas för samhällets logistik och trivsel nämns inte. Spänningen mellan politiker av olika färg är inte så stor som man kunde tro. Det har för alla partier varit en frestelse att ge efter för *intressanta* markägare. Dagens tillstånd visar alltför tydligt att lantmäteri och byggnadsnämnd har tillämpat enklaste huggsexa inte samhällsbygge. Det finns också en böjelse hos alla, inte minst hos politiker och tjänstemän att lämna efter sig synliga monument på synliga platser flotta villor t ex.

Den synbara oviljan att ta hänsyn till Byalagets inspel, d v s till majoritet och samhälle, skulle kunna ha en annan förklaring: Man skulle helt enkelt vilja se en utveckling mot ett samhälle i skärgården renodlat med överklass och tjänare och det finns tecken på detta: Kommunen tar parti för de externa intressenterna i tvistemål som dem beskrivna i styckena 3:19 och 3:21 nedan. Tomträttsavgifterna höjs⁸; de bofasta har svårt att klara fastighetsskatten; Djurö har i realiteten fortfarande inte en enda allmän gästbåtsplats. Slottsbyggnader och trädäck direkt vid vattnet förbluffar. Dessa ändrar helt på naturintryck och skärgårdskaraktär. Att intresset för en inflyttande överklass finns framgår av uttalanden i lokalpressen men det är svårt att veta hur extrema eller spridda dessa strategiska tankar är.

⁷ Se Värmdö kommuns översiktsplan 2010!

⁸ Bryntesson, L. m fl. Sid 2, Mitt i Värmdö 26 juli 2011

I rättvisans namn ska det också nämnas en tendens till attitydförändring hos Kommunens politiker och förvaltning. Hamnsidan i samarbete med näringslivsadministrationen bygger ut på valda ställen. Det bygglov till Fjällsvik som nämns i följande stycke var en glad överraskning genom den bevarade strandpromenaden, även om grannarna hade en del annat de ville ändra på. Men en svala gör ingen sommar. Vi får se om de okloka strandskyddsdispenserna återkommer och något *återtagande* av strandmark för allemansrätt och gästbåtsplatser är det ännu inte fråga om. En systemsyn på lokal maritim logistik saknas.

3. Exploatering, ägor och staket

Låt oss gå runt Djurö motsols och stanna till vid några intressanta platser vars handläggning och exploatering haft betydelse för att begränsa tillgången till hav och maritim infrastruktur.

Låt oss börja i nordost strax utanför egentliga Djurö, på Vindö. Eftersom den berättelse som följer kommer att vara både tråkig och uppskakande vill jag börja med något positivt. Det handlar om det gamla pensionatet som köptes av ett byggföretag Liljestrands, (Fjällsvik 4:1). Huset revs och den historien skall jag inte fördjupa mig i nu. Det har andra gjort tidigare. I alla fall ritade företaget in sex villor alla med var sin brygga på den ganska stora tomten. Avslag från byggnadsnämnden tack och lov! Ett nytt exploateringsförslag arbetades fram som godkändes år 2011 med mycket tydliga skrivningar att *stranden skall vara allemansrättsligt tillgänglig!* Intressant! Vågar vi tolka detta som en tendensförändring från kommunens sida! Att det lades begränsningar på rätten att bygga bryggor skall kanske också tolkas positivt trots att området behöver gästbåtsplatser. Man ville väl stoppa dessa privatiserande trädäck som i praktiken verkar brutalt avvisande.

● 3.1 Eriksbergsskogen .

Nu till den tidigare historik som är mindre rolig. Här har vi Eriksbergsskogen vilken genom gamla landhöjningar förenats med Djurö och nu upplevs som en viktig del av den tätortens närområde. Skogen är ett vilt naturområde, lämpligt

för sportiga promenader. Skogen är Björkåsbarnas möjlighet till fräsch natur och den har torrlagda rester av kaj samt landsväg från medeltiden, men den missbrukas också till motorsport. Vi ser både hur det är problematiskt med allemansrätten och hur det har blivit trångt i naturen. Skogen kommer troligen att bli naturreservat men det ger oss inte mera strand.

Stranden mot Kanholmsfjärden är blockerad av tomter men i dess norra hörn finns en liten tillgänglig badstrand vilken omkring år 1990 blev uppmärksammas som en möjlig plats för ett djursjukhus. Ärendet drevs av en TV-kändis under åtskilliga månader och en workshop med kommunrepresentanter ordnades. Folkopinionen och Kommunen sade i alla fall nej till slut. Man ville inte täppa till denna glugg ut mot Kanholmsfjärden.

En av de större strandtomterna i Eriksbergsskogen (1:85,2) styckades under 2007 och bygglov beviljades för två villor och en gäststuga samt rivningslov för en äldre villa. Beslutet var dock inte enigt. Som så ofta stod vänster mot höger. Viss hänsyn togs till gällande strandskydds-bestämmelser genom att hemfridszonerna ritades små och att den mindre avstyckade tomten inte medgavs gå ner till vattnet. Redan tidigare upplevde allmänheten inte någon allemansrätt på dessa tomter och utan mycket god vilja från den nye markägarens sida kommer det inte att upplevas så efter den nya byggnationen heller. Det återstår att se vad dennes utfästelser om gott samspel med befintlig befolkning är värda.

En annan strandtomt vid Eriksbergsskogen, Thalatta, fick bygglov på 1990-talet för en stor villa, men tydligt uttryckt så att skogen skulle dölja denna från havet. Så blev dock inte. Varje år höggs några träd ner och nu, år 2011, lyser den vita kolossen ut över hela Kanholmsfjärden. Se bild på nästa sida! Tidigare hade de sjöfarande ett lugnare skogsbryn att avnjuta. Vidare tillkom en trappa, ett båthus och en pontonbrygga, de tre senare utan bygglov. Mot givna löften stoppas så passagen till bryggan på andra sidan vikten. Vidare är nu också varje strandpromenad definitivt stoppad.

Rättelse försvåras av att fastigheten såldes omedelbart efter alla dessa tvivelaktiga konstruktioner. Det går ofta till så. S16, se nedan, privatiseras olagligt på samma grund. Man har en köpare i god tro som kommunen inte vill gå emot. Men det blir bråk.

●3.2 Svinholmarna

Längre söderut efter ytterligare ca fem hundra meter blockerad strand förbi Eriksberg har vi Gärdsudden och Svinholmen med båtklubb, scoutverksamhet, frisk skog och tillgängliga stränder på kommunal mark. I det området ska det också finnas två gästbåtsplatser som båtklubben försöker administrera samt en liten informell brygga som byggts och ianspråktagits av en grupp villaägare. Kommunen har efter många påtryckningar börjat planera för en *kaj* i området med gästbåtsplatser bl a för läkarbåten och för besök till sjukstugan. Se bild som också visar också den norra delen av östsidans långsträckta blockering.

●3.3 Båtklubben (1:85 och 1:86).

Båtklubben på andra sidan Svinholmen bygger ut och den förutsätter ett bibehållet regelverk enligt vilket endast medlemmar får båtplats. De har visst samarbete med scouterna. Klubben avstår sympatiskt nog från staket och medlemmarna har viss vaktjänst.

●3.4 Björkåsområdet

Nästa fastighet i vår rundvandring, den som fortfarande heter *Hamnen* (Djurö 1:27) har tidigare varit både restaurang och kyrkogård samt allmän hamn. Den var på sin tid en viktig del av Vasakungarnas stora örlogshamn. Numera (år 2011) utgör den istället ett hinder för tillträde till havet. Gästbåtsplatser har det inte funnits i det gamla hamnområdet sedan där var vårdshus för flera hundra år sedan, inte ens för vårdcentralen.

Denna fastighet är ändpunkten i en kilometerlång barrikadering till hindrar för samhälle, affärer och befolkning i Björkåsområdet. Den är stor och borde, även enligt Jordabalkens senaste formuleringar, vara allemansrättsligt tillgänglig just

där tätorten Björkås borde ha sin naturliga havskontakt. Dock byggs nu (år 2011) ett slags brygga och trädäck som kommer att upplevas som avvisande.

Fortfarande har dock tätorten Björkås gångavstånd till båtklubben och till tio meter strand som emellertid ofta blockeras av uppdragna båtar. Det kunde ha varit värre men man kan också konstatera att de bättre och mer närliggande platser för båt och bad som finns geografiskt sett stängs av medvetet och effektivt.

I rättvisans namn måste också något skrivas om etableringarnas ordningsföljd. Det var faktiskt så att raden av strandtomter etablerades före hyreshus och affärer i Björkås. I viss mån kan man då säga att Björkåsborna visste vilken miljö de skulle få när de flyttade in, men inte helt. Raden av strandvillor har förtätats. Bryggan längst in i Hamnviken kom senare. Resultatet är i alla händelser att den omfattande centrumbebyggelsen har en rätt klen havskontakt som kräver en retfull omväg. Bäddat för frustrationer!

Det finns trots allt ytterligare två små öppningar mot Kanholmsfjärden.

●3.5 Dyktomten (1:66 och S10).

Den ena är Dyktomten vilken kommunen äger tillsammans med tre tomter innanför. Den är ett bergigt och svårtillgängligt ställe, ej bilväg, utnyttjas bl a av förskolebarnen. Liten strand och klippor finns, snarare för bad än för båtplats. Det är dock en viktig plats för samhället och de bofasta p g av sitt centrala läge. Det kommer att bli än mer vitalt om ytterligare bebyggelse på Djurö skall komma till stånd. Självfallet får då inte stranden reserveras för de tre anslutande tomterna vars mycket tveksamma exploatering måste ses i samhällsperspektiv nu när bristen på båt- och badplatser blivit dramatisk. Ej skyltat.

●3.6 Kallestrand, S8

Den andra öppningen är den s k Kallestrand vilken ursprungligen var ett samfällt grustag som ägs av fastigheter på södra Djurö (Janssongården). Någon självklar stig dit finns inte landvägen och tomten är nu i stort sett avstängd. Vägen ner till S8 blockeras numera, efter Torsten Östermans bortgång, med hänvisning till betande får. Tråkigt, men mindre viktigt för här bor inte så

många. Den ångbåtsbrygga som Familjen Österman förr i världen gav mark till femtio meter längre söderut är numera återtagen/avstängd. Den skyddades, som många andra allmänna platser, aldrig av något servitut.

●3.7 Kyrkan

Kyrkudden är slutpunkten i den långa avspärningen mot Kanholmsfjärden. Församlingen äger en lång strand här. En helt tillgänglig och stabil brygga finns vid inloppet till Kyrkfladen och fundament till en brygga finns på uddens södra sida. Vidare håller församlingen på att öppna en strandpromenad runt prästgården. Hedervärd förståelse för församlingens behov och ett gott mönster för andra strandägare!!

●3.8 Kyrkfladen(S och S15).

Kyrkfladen är ett viktigt område genom att erbjuda trygg förtöjning i hyfsad närhet till centrumbildningens södra delar. Den ligger också nära exploaterbara områden och inte alltför långt från ett antal företag. Kyrkfladen skulle alltså kunna vara en resurs för både företags och invånares transporter, både för dem som finns i dag och för dem som skulle kunna etablera sig i en mer eller mindre avlägsen framtid. Fladens stränder upptas till ungefär hälften av kajer för varvsnäring. En fjärdedel är noga bevakade privattomter eller samfälligheter med få delägare. En fjärdedel är en relativt allmän samfällighet. Området ligger nära ICA-butiken, konditori Munken, IT-konsult Ehrsson, ett krukmakeri och företagarcentrum med bl a färghandel. Samfälligheterna vid Kyrkfladen är således kritiska för att återställa Djurö som samhälle, men de är vanvårdade. Den allmänna brygga längst in i viken där läkarbåten låg förr i världen murknar. Den trängs av en nyare brygga på den privatiserade samfälligheten intill och den är inte skyltad. Dessutom finns den inte med på lantmäteriets kartor, bara i äldre urkunder och i den muntliga traditionen. Den tillkom på den tiden då det fanns ett kommunalhus på den plats där brandstationen nu ligger. Det var på den tiden då det inte behövdes servitut för att skydda samhällets naturliga funktioner.

Den härligt långsträckt allmänningen på fladens nordvästra sida (S) är 220 m lång och den upptas av en serie oreglerade bryggor. Till del är det utsocknes, bl

a före detta fastighetsägare, som tagit sig friheter. Bryggorna används inte för båtburna kunder till affärerna i centrum men denna användning skulle med lämplig skyltning kunna återupptas. Markerade gästplatser finns inte alls och sådana skulle samtliga företagare i grannskapet vilja se. Kommunen har dock lovat att ställa i ordning och skylta upp. Man kan fråga sig om inte de nerlagda företagen skulle ha klarat sig om de hade haft gästbåtsplatser att erbjuda kunder från öarna.

Kyrkfladen kan aldrig bli konkurrent till Sandhamn, men den är en möjlighet för Djurö att bli något av skärgårdens och det dynamiska Sandhamns repli mot fastlandet. Andra platser är för grunda eller hårt privatiserade.

Vid mynningen till Kyrkfladen mitt emot kyrkbryggan fanns det en motorverkstad som nu (år 2011) har byggts om till restaurang och vars system av bryggor har byggts ut. Deras bygglov förhalades under stor tveksamhet där bl a närmaste grannen oroade sig för buller. Avgörande för bygglovets blev troligen Byalagets inlaga i ärendet där man noterade öns dramatiska behov av båtplatser. Resultatet blev bygglov för såväl restaurang som bryggan men bryggan försågs med en av dessa vulgära selektivt avvisande skyltar.

●3.9 Södra Färjeläget (Djurö 8:10)

Söder om Kyrkfladen spärrar två tomter av vad som förr inte bara var strandpromenad men väg. Resterna av denna märks fortfarande om man hackar i de nylagda gräsmattorna. Nu får de som skall ta sig från centrum till rubricerad bryggan eller till hotellet ta omvägen upp mot landsvägen.

Intill själva färjeläget finns fortfarande en riktigt fin sandstrand som äldre Djuröbor betecknar som öns finaste badplats. Numera inramas stranden av byggavfall intill bryggan samt av en väg och en alldeles nybyggd serie lastbilsgarage. Den numera blott tio meter breda stranden inramas av ett i och för sig prydligt trästaket men helhetsintrycket är makabert, surrealistiskt. Salvador Dali skulle inte ha gjort det bättre. Och dock används badstranden vackra dagar – kanske av dem som minns hur där var förr. Det är fullt förståeligt. Badsugna har vackra dagar att välja mellan defekta miljöer och trängsel.

●3.10 Konradsberg (Djurö 8:3).

Ett berg intill Färjeläget med vacker tallskog och utsikt över vattnet är populärt för hundpromenader och lek och även moped. Det blir nu efter politisk strid återvinningsstation med en i och för sig praktisk närhet till färjelägets brygga.

●3.11 Djurönäset .

Här finns gästbåtsplatser, motionsslinga, naturstig, liten badstrand och möjlighet att bada från härliga klippor. Parkering på Hotellområdet. Allt är mycket sympatiskt men avståndet till där människorna bor är ett par kilometer.

●3.12 Skogen på västra sidan om Sollenkrokavägen (1:18 och 1:34)

Södra Djurö var förr en särskild ö, Skepparön. Denna har ett sammanhängande grönområde från Djurönäset och fram till Stenkilavägen vilket är populärt för hundpromenader, ridning, svampplockning med mera. Möjligheter att bada finns från några klippor, delvis markerade som allmänning. Området är glest bebyggt. Här finns i och för sig både geografiska och juridiska möjligheter till båtplats och bad men det är fortfarande en kilometer från centrumbebyggelsen.

●3.13 "S"

S är den mycket omfattande allmänning som alla boende på Djurö har del i. Den har bl a ett område förbi Herrgården vid Stenkilarna. Vägen dit är ofta olagligt stängd.

●3.14 Gamla (Norra) Ångbåtsbryggan (S1) .

En liten gästbrygga finns. Området hade förr en väntkur för ångbåtstrafiken men är numera en skräpig, t o m förgiftad, upplagsplats, och borde snyggas upp. Ytterligare en brygga har byggts på tomten intill (Djurö 1:5) men utan bygglov. Denna brygga har fått ett åläggande om rivning, vilket Byalaget motsätter sig. Den bryggan behövs dramatiskt väl för samhället. Det behövs många gästplatser både för företagen och för enskilda. I stället för rivning borde ett bygglov ges och preciseras till att bryggan skall disponeras med

gästplatser. Vidare får inte en utveckling med en behövd större hamnanläggning i detta centrala läge uteslutas.

En strandpromenad mellan Norra Ångbåtsbryggan och Börjesvik, ev ytterligare norrut, vore det verkligt synliga lyftet för Djurö:

- Själva bryggan och en vänthall har etablerats sedan över hundra år på en samfällighet S1 men gränsdragningen är omtvistad.
- En allemansrättslig och hävdvunnen passage över 1:5,2 kan hävdas alternativt växlas mot bygglov på den tomtens inre delar, intill ladan.
- 1:14,1, Vitagrindarna, är kommunägd och utgör inget hinder för strandpromenadens sträckning. På 1:14 finns redan en brygga för restaurangen som inte inkräktar på badet.
- 4:53 skall inte heller utgöra hinder då den fastigheten redan är belastad av strandtillgänglighetsservitut men klippan är brant och det kan behövas ett kort stycke spång av trä över vatten.
- Samfälligheten S:16 är omtvistad, men klart är att det finns flera delägare varav Kommunen är en och på den grunden är en allemansrättslig passage helt klar.
- 4:24 har på sitt sätt tappat kontakten med havet genom uppgrundning, men vattnet utanför samt uppgrundad strand utgör en samfällighet S21 varför allemansrättslig passage även där är självklar.
- 4:138 är stor och de äger vatten. Huset ligger långt från stranden och de har en brygga. Förhandling om strandpromenad borde vara fullt möjlig.
- 4:376,2 hör till kommunen och skolan och den torde inte hindra passage. Skolbryggan skulle kunna utvidgas med gästbåtsplatser och platser åt Björkåsböden men där är grunt.
- 4:68 och 15:1 är relativt små tomter, som äger små delar av intilliggande vatten. Vidare ligger husen relativt nära vattnet, 45 meter. Förhandling om strandpromenad blir därför ingen självklarhet här även om den vore önskvärd ur samhällets synvinkel. I alla händelser skulle redan den hit skissade strandpromenaden bli ett bra lyft för Björkås och Djurö.

●3.15 Vita Grindarna (1:14).

Detta är i dag öns bästa badstrand. Dessutom finns gästbåtsplatser, minigolfbana, restaurang och kiosk, camping och småstugor. Det är det enda badstället som är skyltat. Marken ägs av kommunen och den arrenderas ut till restaurang med förbehåll att stranden inte får stängas av.

Stranden ligger nära exploaterbara områden och ett par hundra meter ifrån befolkningscentrum. Detta måste beaktas vid fortsatt områdesplanering så att närområdet reserveras för verksamheter som optimalt kan dra nytta av sitt exklusiva läge. Exempel på sådana kan vara en samlingslokal för ungdomar och andra där man kan vilja komma per egen båt eller linjetrafik.

●3.16 S 16

S16 är en omtvistad samfällighet som skulle behövas för gångväg till Vitagrindarna för dem som vill undvika den hårt trafikerade landsvägen. Den blockeras emellertid av den ena grannen. Efter att bybor hade röjt blockerade denne granne igen och så har det varit något år. Det är förbluffande att denna samfällighet som kommunen är majoritetsägare till kan saboteras på detta sätt. Den skulle behövas, framför allt för promenader från ålderdomshemmet och för skolan.

●3.17 Marknadsplatsen

Fastigheten (4:376,2) är belägen vid Högmalmsvägen. Kommunägd. Liten promenadslinga finns och en grusplan där man kan ha marknad, träna hundar mm. Vattnet är grunt men det finns en brygga som skulle kunna förlängas för gästplatser till mindre båtar. Trevligt för fågelskådare.

●3.18 Börjesvik

Fastigheten (4:65 och 4:238) ägdes förr av Stockholms kommun som barnkoloni. Enligt överenskomna planer skall en strandpromenad samt brygga med gästplatser anläggas i dess norra del där djupet är tillräckligt. Kommunen ställer detta som villkor för bygglov.

●3.19 S19

Samfälligheten S19 är ett sorglustigt kapitel. Den var stor nog för uppläggning av båtar mm och den hade både brygga och badstrand. Efter alla år av

landhöjning brände grannarna bryggan. En lantmäteriförrättning etablerade ett nytt men minskat sjöviste utan möjlighet till vare sig bad eller brygga. Senare, år 2010, satte en av grannarna upp ett lagstridigt staket. Kommunen har polisanmält staketet samtidigt som de genom dispens beviljar bygglov för samme grannes villa. De gör ingen koppling så att de straffar den företagsamme markägaren med ett uteblivet bygglov. Däremot har staketet polisanmälts och åtalats. Detta ignorerar markägaren. Böterna är låga. Nästa steg var att kommunen vid vite 50 tusen kr ålade staketets rivning.

Det blev sålunda rättssak i alla möjliga kommunala och regionala instanser och Miljööverdomstolen godkände ett fortsatt sjöviste enligt Jordabalken 1:6 och 2:7 men inskränkte området till ett löjligt minimum. Man bortsåg helt från den rätt till brygga och båthus som enligt samma lag skall höra till den här typen av samfällighet.

●3.20 Högmalmarna (S, S3 och Kyrkans område).

Här finns en hel serie populära badplatser men inga parkeringsplatser. Det skulle de kringboende definitivt motsätta sig. De vill istället sätta upp en vägbom, men där sade kyrkan nej. Den ser till församlingsborna, vilka bör ha tillgång till det aktuella området. Allemansrättsligt är alltså Högmalsområdet bra, men det ligger en km från befolkningscentrum och några gästbåtsplatser finns inte.

●3.21 Strid kring uppgrundning

En stor samfällighet på nordvästra Djurö heter 4:279. Den binder samman ett hundratal fastigheter på Djurö och ger dem båtplatser, väg mm. Ägaren till ett angränsande vattenområde 4:231, Magnus Eriksson, berövar dem en av deras två hamnar genom att mer strand torrlagts och genom en serie rättegångar. Jordabalken 1:6 och 2:7 som ger de gamla strandägarna fortsatt rätt till brygga har inte respekterats i dessa. Eriksson har vidare själv fått ta fram underlaget till byggnadsnämnd, länsstyrelse och miljööverdomstol där såväl en uråldrig stensatt stig som samfällighetens existerande kaj med båtplatser förtigs. Istället skrivs avledande om betydelselösa bryggor

vid sidan om. Det har också kommit till handgemäng och fysisk blockering av ett påbörjat bygge på den omtvistade stranden. Detta är inte Erikssons enda mark- och vattentvist. I alla fall avgjordes det här ärendet i mars 2010 till Erikssons förmån av Miljööverdomstolen.

En trolig framtid är att ägarna till 4:279 får betala hyra för båtplatser, något som de tidigare hade i stort sett gratis. Detta kan bli mycket dyrt om priset sätts efter vad Stockholmare är beredda att betala. Eriksson går in i ett fungerande hamnområde och tar tull utan att tillföra något.

Man kan också undra över samfällighetens agerande. De accepterade inte den hjälp av Byalaget som erbjöds. De kan ha varit rädda för Byalagets uttalat positiva syn på allemansrättslig tillgänglighet.

Frågan om gästbåtsplatser hade inte väckts av någondera parten och inte av Kommunen.

En intressant jämförelse kan göras med vattnet på andra sidan fjärden. Där sålde kommunen vattenområde till den befintliga samfälligheten. Den hade kanske lärt sig av äventyret med Djurö 4:279. Fast någon egentlig allemansrätt blir det ju fortfarande inte.

●3.22 Vindö bygg.

Låt oss avslutningsvis nämna detta välskötta och lyckligt lottade företag som ligger på Vindö en bra bit norr om det egentliga Djurö. De har en egen brygga, som tar emot många kunder, inte minst från omgivande öar, varje dag om sommaren. Detta är naturligtvis inte enda framgångsfaktor men det är något de nämner själva. Det är också något som tål att nämnas i varje samtal om skärgårdens liv och utveckling. Motsvarande finns inte på det f ö tätbebyggda Djurö.

4. Konsekvenser

Det sägs inom kommunen och det skrivs i förarbetena till den nya strandskyddslagen att det finns positiva konsekvenser av att strandlinjen exploateras och stängs av. Man såg tidvis till vem det var som sökte bygglov. Det har mycket riktigt blivit en del arbetstillfällen och skatteintäkter av detta, men **kortsiktigt**, och självklart skulle denna typ av positiva effekter ha blivit mer varaktiga och mångdubbelt större med andra mönster för byggande i kustområdena.

Det negativa är till att börja med att det blir trångt på kvarvarande stränder samt att många inte kan få båtplats och vidare att det inte finns gästbåtsplatser. Gångväg till båt och bad är det i huvudsak bara strandägare som har. Att få cykla i stället för att gå till båt och bad kan synas vara en bagatell men det leder till frustrationer och det kunde vara bättre med hänsyn till ortens ursprungliga förutsättningar i en rolig fysiska geografi med skyddade naturhamnar och badplatser av olika slag.

Följande bild ser kanske idyllisk ut för den som inte förstår skärgårdens villkor. Egentligen visar den trängsel. Båtarna har trängt bort de badande. Man kan också notera att denna lilla strand skall räcka till för ett par hundra familjer. Den är ändå, på grund av alla avspärrningar, Björkåsområdets bästa tillgängliga havskontakt i vad som kan kallas deras närområde.

De redan på 1980-talet små och fåtaliga sjövistena blev färre genom lagliga och olagliga åtgärder, också genom obegripliga domslut. Stränder försvinner en efter en, inte många varje år, men transporter och samhälle stryps. Vemodigt kan man konstatera att de möjligheter till bad och bryggor som finns kvar ligger på betydande avstånd från såväl bostäder som affärer.

Kommunen och i viss mån hela samhället ser inte småbåtar som bruksföremål; dessa är lyx och de anses inte behöva lägga till mer än i hemmahamnen; (såvida man inte bor på en ö; då behövs också båtplats på fastlandet, men inte ens detta ger något nätverk av möjliga resor). NyttoreSOR till sjöss finns knappast, bara för den byggindustri som kunnat ordna den nödvändiga båtplatsen. Båt framstår i ett ganska allmänt medvetande som något marginellt inte som en funktion för alla i skärgården. De båtar som finns har naturligtvis en hemmahamn men inget nätverk av möjliga destinationer, framför allt inte för

nyttresor. De subtila nätverken av kompetenta och tjänstvilliga personer av olika slag överlever inte att hamnmöjligheterna bit för bit försvinner och detta uppmärksammar kommunledningen inte. Sjötransporter görs för byggen och turism inte för näringsliv i övrigt. Sjötaxi finns och enstaka flygfarkoster. Linjetrafiken är gles. Kan IT och webb ersätta d v s ge tillräckliga injektioner till näringslivet?

Dessa tekniska konsekvenser får vidare följdverkningar. Kontakter och informationsutbyten stryps genom strandpolitikens socialt stratifierande verkan samtidigt som Djurö geografiskt sett borde vara en *mötesplats* och utgångspunkt för sjöresor och all slags dynamik i ett skärgårdssamhälle. Vi har ett ojämlikt och segregat samhälle där även nära grannar har en relativt svag kontakt. Vi har redan ett s k *gated community* vilket som bekant är riskfyllt. Det skriver bland andra Stiftelsen Tryggare Sverige om⁹. Detta är inte bara riskanalys. Vi är där.

Den synliga upprördheten bland befolkningen är inte så stor som den kunde vara. Ganska få beklagar sig för det hav som inte längre finns tillgängligt; *men de flyttar när de genomskådat myten om skärgården*. Det finns också en frustrationseffekt som märks när man känner varandra och kan tala i lugn och ro. Det hav som fanns förr och som många av olika skäl hade väntat sig mycket av visade sig vara en hägring. Havet har därför försvunnit även ur det allmänna medvetandet det ser man t o m i Värmdö kommuns utkast till översiktsplan.

Befolkningens attityd illustrerar Erik Fromms bok Flykten från friheten. Folk tycks acceptera och finna trygghet i sina begränsningar; eller är det en brist på förtroende för myndigheterna som får den att tiga? *Surt sa räven om rönnbären*. Finns det en väg tillbaka när folk har gett upp, när de accepterat bilden att havet är en lyx för ett fåtal. Det är i akuta kriser som i 2.19 och 2.21

⁹ Se också Atkinson, R. (ed) & Blandy, S.(ed) (2005), Gated Communities. [Taylor & Francis Ltd](#) .

ovan som de kan tända till. Skall man försöka väcka dem med att förklara hur det är bättre t ex i Frankrike?

Nästan varje exploateringsärende har bjudit på överraskningar för både allmänhet och handläggare. Konsekvenserna har också överraskat, Markägares envishet att stå emot polisanmälan t ex. Markägare kan ha en förvånande beredskap att vara otrevliga, och de bluffar. De ser en ära i att kämpa för vad de vill göra till *sitt* område. Den riktigt oroande överraskningen är sedan de genomgripande sociala konsekvenserna.

De två stora lögner som odlas på alla administrativa nivåer är att staket kallas landsbygdsutveckling samt att trivsel och ekonomi skulle vara motstridiga intressen. Sanningen är istället att bra miljö främjar affärer och investeringar!

Ordet privat kan härledas från latinets *privare*, beröva. Vid vår privatiserade kustlinje har vi tydligt nog ett grannskap som berövats något, sitt hav.

5. Andra kustområden

För jämförelse kan man beskriva andra områden med annat utnyttjande av kustens möjligheter, utan fullständighet, bara för att peka på att det finns varianter för fysisk planering. Det visar sig vara möjligt att ha allemansrätt på många stränder, även på stora sträckor.

I den aktuella kommunens centralort, Gustavsberg, disponeras marken på helt annat sätt än ute i skärgården. I centralorten finns en i stort sett obruten strandpromenad och båtplatser av alla slag så mycket som geografin medger. Samtidigt verkar det som om det inte finns något intresse för sjötrafik vilket är synd. Den skulle kunna avlasta de vägar som blir överbelastade om somrarna.

Haga slott släpper till en strandpromenad mot Edsviken. Låt oss tro att det är av hänsyn till människor och företag i grannskapet. Det skulle också kunna ses som en säkerhetsfråga men då kan vi fortfarande respektfullt notera att den kungliga familjen söker sin säkerhet inom en avgränsning som inte skadar andra samhällsintressen.

Stockholm sköter sin egen stad funktionellt med Djurgårds-promenad, badplatser på Kungsholmen mm. Så långt tar de ett samhällsansvar fastän de

också säljer ut sina sommarkolonier i skärgården till steril privatisering som privata samlarobjekt.

Lidingö förvandlar hela sin stora vik till hamn. Det ger liv framför allt åt den egna staden men också åt den skärgård de kan kommunicera med (i den utsträckning det finns kvar några gästbåtsplatser i denna).

Västkusten har andra traditioner än Stockholms skärgård med undantag av Bovallstrand och Smögen, där en tät rad av ombyggda sjöbodar stänger av mot havet mitt för samhällenas centrum. Striden är dock hård mellan kommunerna som polisanmäler mm och tredskande markägare som betalar sina viten. Intressant är att kommunerna Strömstad, Tanum, Lysekil och Sotenäs begärt hos Regeringen att slippa ansvaret för strandskyddsdispenser. Det bör ligga på högre nivå anser alltså kommunen själv.¹⁰

Älmhults kommun skriver i sin LIS, landsbygdsutveckling i strandnära lägen, om risker när utsockning köper in sig i nyckelområden/stränder. De förklarar i sina planer hur befolkningsutveckling, etablering av permanenta bostäder och verksamheter som kan bidra till landsbygdsutveckling hämmas när de känsliga områdena avyttras. De är f ö långt ifrån ensamma om denna varningssignal. Stränder och stadskärnor överallt köps upp för att bli sterila investeringar/samlarobjekt.

Sandstranden i Skåne är säkert inte enda anledning till att den landsändan blomstrar men den har åtminstone inte hindrat så som skett i Värmdö. Det är intressant att notera hur forskare och politiker i Skåne och Blekinge är upprörda av betydligt mildare segregations- och utestängningsmekanismer än vad som förekommer i Värmdö.¹¹

Norge har upptäckt att strandskyddsdispenserna har gått för långt och staten köper tillbaka tusentals privata tomter för att säkerställa strandskyddet. Samtidigt som det svenska strandskyddet luckrades upp skärptes det norska.

¹⁰ Ur GP 2011-07-28 p 2.

¹¹ Uvgaard, P. (2011) Ideologiska sandslott på en tvetydig strand. Lic-avhandling från Uppsala Universitet, Forskarskolan i Geografi.

Finland tillåter strandexploatering med privata tomter men det har hittills mest berört deras sydkust. I de före detta kommunistländerna vid Östersjön är strandexploateringen obetydlig. Det kan därför finnas skäl att sända en varningssignal till de baltiska länderna att inte öppna den Pandoras ask som ett uppluckrat strandskydd erbjuder.

Låt oss som en intressant motpol till Stockholms skärgård nämna den franska västkusten som är en enda obruten sandstrand med avbrott bara för flodmynningar och någon enstaka militäranläggning samt en avstängd udde i den lilla baskiska staden Bidarte. I den senare råder dock en kamp mellan en markägare och kommunen sedan många år och turistbroschyrerna lockar redan med den baskiska provinsens obrutna strandpromenad.

Det franska medelhavsområdet har också ett visst bevarande av stränder och hamnmöjligheter. Det berättas t ex om den lilla staden Cap d'Ail strax intill Monaco som framtvingade rivning av en större villa som kommit för nära vattnet. Samma stad skapade för en större park på sin strand när järnvägen lades ner. Samma miljökvälite unnade sig inte alla städerna i den landsändan men

de lyder i alla fall den franska *loi littoral* som ger gångväg vid vattnet – så länge det varar. Kommer den att finnas kvar när havet stiger? Ett annat exempel på att strandskyddslagen tas på allvar ges av seglarmetropolen S:t Tropez. Här ska enligt domstolsutslag en populär nattklubb rivas med hänvisning till deras strandskyddslag.¹² Det är nästan som om klubbhuset i Sandhamn skulle rivas, vilket vi väl ändå inte ska argumentera för.

Staden Marseille har ett jätteprojekt för att omvandla stora delar av sin hamn till allmänt tillgänglig park. Tyvärr ser man dock att allmänheten där inte förstår att tacka genom att hålla rimlig ordning. Marseille är dock speciellt och i alla händelser är empiriska jämförelser svårtolkade.

Vad man märker i Frankrike, mest längs Medelhavskusten, är försöken att blockera stränder längs en andra linje. *Le sentier de douanier*¹³ lämnas öppen men smal och därinnanför kommer en serie tomter som spärrar av ganska många hundra meter.

Det franska strandskyddet är alltså inte att kopiera i alla avseenden. Dess på många sätt beundransvärde *Conservatoire du littoral* hävdar i huvudsak naturen som sådan och en ambition *merveillement* uttrycks – med syftning på dem som kommer dit. Men kopplingen till ortsbor och deras dagliga närmiljö nämns inte. Strandskydd är ett komplicerat spel med många parter.

Följande bild från den spanska nordkusten visar ett stycke balanserad exploatering av en långsträckt halvö: fina villor och andelslägenheter i mitten. Helt tillgänglig sandstrand runt om.

¹² Enligt Figaro 2011-11-11, p 9.

¹³ Ordagrant *väg för tullinspektören* eller helt enkelt *Strandpromenaden*

Libyen har genomgående allmänt tillgängliga sandstränder där folk naturligtvis gärna vistas, särskilt på det område som tidigare var reserverat för diktatorn Gaddafi och hans familj.¹⁴

Färska rapporter från Kroatien berättar om strandpromenader längs deras kust. Här finns samlingsplatser (strög) och emotionella centra. *Ingen skulle tänka på att stänga av* var uttrycket.

Följande bild från Florida visar liv och glädje på en av deras sandstränder. Därmed är inte sagt att USA i övrigt skulle driva någon idealisk strandpolitik.

¹⁴ Enl reportage i SvD 2011-09-24

Även om empiriska jämförelser är svårtolkade så pekar de dock på vad som kan vara möjligt. De utländska parallellerna visar att Värmdö kommun länge varit en jämförelsevis svag motpart till potentiella strandexploatörer. Beslut om strandskyddsdispenser skulle behöva tas högre upp.

6. Analys och vetenskapliga perspektiv

Denna studie är tvärvetenskap med *systemvetenskap* som dominerande och integrerande inslag. Systemvetenskapen intresserar sig för både strukturer och processer, både för verklighet och för bilder, både för kunskap och skapande.¹⁵ I det strandpolitiska sammanhanget ligger betydelsen främst i att förklara varför

¹⁵ Se t ex Lawson, H. (2010). A Journey through the Systems Landscape. College Publications, UK.

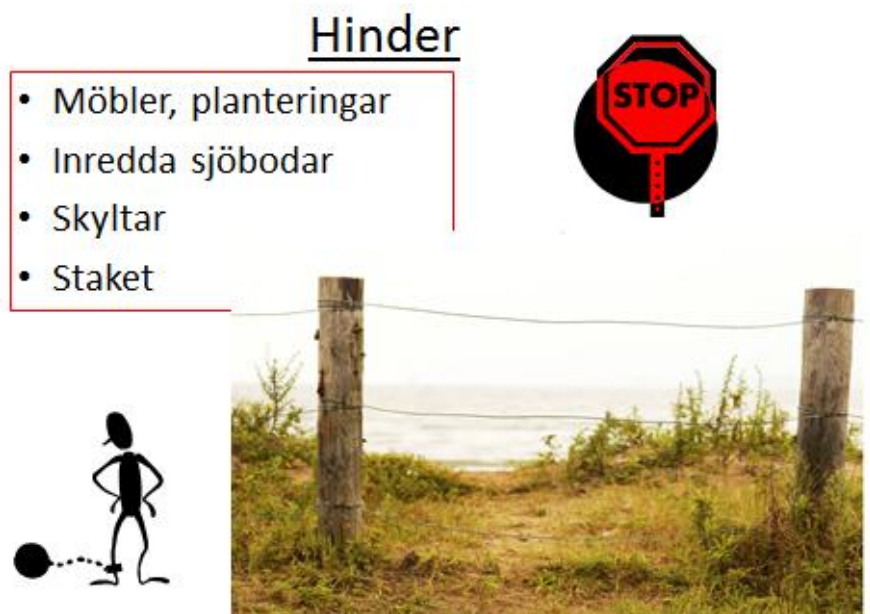
och hur de som beslutar om ett markområde bör visa hänsyn till omgivande människor och samhälle.

Systemvetenskapens första lektion är att *system* kan vara slutna eller öppna och i det senare fallet har de en miljö. *Kontext* kan man också säga för att inte knyta för hårt till ekologernas begreppsvärld. I de strandpolitiska sammanhangen är det absolut inte fråga om några slutna system och de grannsamråd som nu förekommer lite oregelbundet i Djurös sammanhang är absolut otillräckliga. Samrådsfrågor går inte ut brett nog och de som svarar ger ofta samtycke av feghet och av okunnighet om avstängningseffekterna. En lång serie av makthavare har inte förstått att samhället förlamas och utvecklingen hindras när avspärningarna blir alltför omfattande. Någon diskussion om framtida bruk av områden bakom avstängda stränder väcks inte! Man har inte förstått, eller velat förstå, avstängningarnas kommersiella och kulturella effekter, effekter av otydlig lagstiftning mm. Frånvaron av systemsyn och medborgarperspektiv i den administration som skulle vara demokratiskt förankrad förvånar.

Antropologi som underlag för denna studie har redan berörts i avsnitt 3 ovan både för den empiri som samlats och för bedömning av den fysiska planeringens effekter på samhälle och kultur. Har jag rätt i att staket mot stränder ger en känsla av instängdhet och är denna känsla i så fall något att bry sig om?

Frustration lär kunna vara farligt. Kanske är en jämförelse med instängdheten i ett

fängelse överdriven men det verkar som om strandägare isolerar sig *helt* från sämre lottade grannar för att inte tappa kontrollen över sina mer eller mindre heliga maritima meditationsplatser. Det är i alla fall sant att strandägare utgör

en egen kast med stor medvetenhet om sin grupptillhörighet. Det märks både när de talar om varandra och, i sällsynta fall, om andra.

Att äga strand ger sociala möjligheter. Kommer någon ihåg romansviten *Gårdarna runt sjön* och gemenskapen i den gruppen?¹⁶ Enstaka hedersmedlemmar tas också in i strandägargruppen. De är de som allra mest skyddar sin integritet – sagt med reservation för att här inte finns något försvarligt statistiskt urval. Men det är en hypotes som kan förklaras.

Vi måste gå till ett *historiskt* perspektiv för att se någon förklaring till strandpolitikens dubbla mysterium av icke-optimalt markutnyttjande och befolkningens liknöjdhet. I detta perspektiv kan man se hur värderingen av strandmark ändrats radikalt med tiden. Värdet steg i alla avseenden. Vidare syns en fortskridande strukturuomvandling inkluderande att folk flyttar. Utsocknes med ansvar och förankring på annat håll flyttar in och tar makt. Detta är allmänna verifierade tendenser som också gäller för Djurö. Förklaring är dock inte ursäkt och det kan konstateras att utvecklingen gått snett. Den gamla befolkningen kommer i kläm och tvingas flytta hur väl förklarad deras situation än är. Strukturuomvandlingen borde ske bättre i det demokratiska Sverige¹⁷ än i det Afrika och det Sydamerika som vi så gärna kritiserar.

Ekonomi förutsätter flöden både av materia och av information. På Djurö har den maritima logistiken försvunnit om man inte räknar strandägarnas sommartida resor till varandra. Det vore intressant att räkna på och ev simulera vilka flöden som skulle kunna skapas genom fler utbyggda hamnar och bryggor. Vidare hänger ekonomi och psykologi samman. Ekonomi är inte bara räkning. Investerings psykologiska grund är också en faktor: Hur känsliga är investeringsbeslut för god närmiljö kring en aktuell etablering? Beror t ex fransmännens dragning västerut på närheten till den öppna atlantkusten? Antonio Damasio¹⁸ är inte den ende som skriver om beslutsfattandets känslomässiga sidor.

En aktuell *psykologisk* aspekt är befolkningens reaktioner och förnöjsamhet. De ägnar sig åt annat än havet och dettas nyckfulla transportmöjligheter, och (även

¹⁶ Sparre, B. (1928), *Gårdarna runt sjön*.

¹⁷ Bryntesson, L. m fl (2011), *M:s boavgifter är ett hot mot skärgården*. I Mitt i Värmdö 2011-07-26. En politisk debattartikel, men perspektivet om en bortträngd urbefolkning kan knappast ifrågasättas.

¹⁸ *Descartes' Error: Emotion, Reason, and the Human Brain*, (1994). Penguin Books.

utan strandtomt) är de nöjda med att bo relativt billigt. Bitterheten är större på de öar som inte alls har landförbindelse. En förklarande referens från den psykologiska vetenskapen ger Eric Fromm. Han skriver i *Flykten från friheten* om hur fascistiska samhällen tämjer sina undersåtar, håller dem nöjda.¹⁹ Den f. ö. annorlunda Machiavelli har också formuleringar med denna innebörd.²⁰ För att återknyta till Djurö så finns det inte en machiavellisk furste här som skapar segregationen. Denna kommer snarare genom ett samspel av flera intressenter där kommunens politiska ledning visst är en av dessa men i samverkan med det föreningsliv som domineras av mångfald inflytelserika strandägare. Och folk finner sig. *Människors krypnatur* är ett gammalt uttryck som får ny aktualitet.²¹

Folk vill inte ha bråk; det är dessa organisationsguruers förklaring. Men man kan fråga sig hur stabilt det svenska skärgårdssamhället är när lagstiftningens tveksamheter ger anledning till konflikter. Varken Jordabalken eller Miljöbalken med dess nya Strandskyddslag stagar upp.

Ett annat organisationsvetenskapligt tema är det så kallade Pearl Harbor syndromet, att katastrofer upptäcks för sent. Dit hör typiskt att varningssignalerna fanns men negligerades. Man kan också jämföra med den välkända grodan som inte hoppar ur ett vatten som ställs att koka upp långsamt. I vår aktuella skärgårdssituation var signalerna svaga i och med att exploateringen gjordes i små steg. Vidare förblindar och söver den allmänna foglighet och kortsiktiga bekvämlighet som Erik Fromm skriver om.

Dan Ariely skriver om kollektiva beslutsmonster som är svåra att bryta.²² Som exempel på detta kan vi nu se att Skärgårdspolitiken har fastnat i en *förankring* kring möjligheten att stänga av stränder för snäva särintressen och tyvärr ligger detta mentalt hos alla. Även den befolkning som blir lidande har vant sig, *fast många flyttar*. En del bor kvar eller t o m flyttar in, *för att det är billigt*. Ariely är dock relativt optimistisk i fråga om att förvaltningar och människor ska kunna arbeta sig bort från en oförnuftig *förankring*.

¹⁹ E. Fromm (1942) *The fear of freedom*. Routledge and Kegan Paul.

²⁰ Machiavelli, N. (1532), *Il principe (Fursten)*.

²¹ Se t ex Agrell, S. (1905), *Solitudo*, p 95. Bonniers.

Alain Finkelkraut däremot skriver likartat om begreppet Folksgeist, en omedveten folkkultur som är lokal och starkt förankrad.²³ Han skriver inte om den svenska sommarstugekulturen men denna passar in i bilden. Vi har alltid haft en respekt för hemfridsområden intill bostad och den känslan kvarstår även när masseffekten av långa avspärningar blir påtaglig.

En av de senaste trenderna inom företagsekonomi heter BOP, Bottom Of the Pyramide.²⁴ Den lär oss att det ligger vinst i affärer med de breda folklagen. Inte ens detta har Värmdös följande affärsmässiga politiska ledning förstått.

Ämnet *etik* finns fortfarande, åtminstone inom de teologiska fakulteterna. Det är också ett av de bärande perspektiven inom systemvetenskapen.²⁵ I den ramen kan man väcka frågan om vad jämlikhet är. Vad jag då främst hävdar nu är att detta inte bara är en fråga om pengar. Så säger i och för sig många men jag vill lägga till att rörelsefrihet är en viktig dimension i jämlikheten. *Reclaim the street* var ett gångbart slagord. Jag vet inte om man också sade: *Reclaim the beach!*

Juridiskt sett kan man undra både över lagars text och dessas tillämpning. Trots vad som sägs om att inte *kvälja dom* måste man få fundera över ett kommande lagstiftningsarbete. På nationell nivå behöver Strandskyddslagen²⁶ kap 7 göras om:

- Framför allt måste den missuppfattningen undanröjas att staket på stränder ger utveckling och att de kan hindra avfolkning.²⁷ Det är ju tvärt om tillsammans med allmänt tillgängliga stränder som vi kan få en verklig landsbygdsutveckling. Att skriva om "att främja en utveckling av landsbygden genom lättnader i strandskyddet" är falskt. Vilket hyckleri! Notera särskilt Möja, Runmarö och Nämndö som ännu värre än Djurö dödats socialt och ekonomiskt genom att stränderna stängts av.
- I nya Miljöbalkens kap 7, 16§1. skrivs att anordningar som för sin funktion måste finnas på strandområde undantas från strandskyddets

²² Se Ariely, D. (2010), *Predictably Irrational*. Harper Perennial, N Y.

²³ Finkelkraut, A. (1987). *La Défaite de la pensée*. Gallimard.

²⁴ Se t ex http://www.12manage.com/methods_prahalad_bottom_of_the_pyramid.html

²⁵ Se t ex de Raadt, V.D., (2002) , *Ethics and Sustainable Community Design*. Universal Publishers.

²⁶ Departementsskrivelse 2008:21 med förslag till ny strandskyddslag, Miljöbalken kap 7.

²⁷ Se t ex förarbetet till lagförslaget sid 8.

restriktioner. Det är en gammal formulering som ständigt missbrukas till att ge hänsynslösa bygglov.

- 18§d2 beskriver ett kriterium för strandskyddsdispens att Strandskyddets syften "fortfarande tillgodoses långsiktigt i kommunen". Detta räcker inte för att skapa bra *närmiljöer*! (ett begrepp som f ö inte finns med i Strandskyddslagen (Ds 2008:21) På de flesta öar och inte minst Djurö behövs det *mer än en* hamn och *mer än en* badstrand.
- 18§d4 skriver aningslöst om dispensmöjligheter "i anslutning till befintlig bebyggelse". Betyder det att befintliga avspärrningar kan få förlängas? I princip samma formulering återfinns i förarbetena till strandskyddslagen²⁸ att stränder som redan bebyggts i stor utsträckning inte skall vara helt undantagna från reglerna för lättnader i strandskyddet. Hur långa avspärrningar kommer att skapas på dessa grunder?

Sammanfattningsvis kan man alltså notera en förfärande brist på systemsyn i lagtexten. Varken i förarbetena eller i själva lagtexten finns det något enda varnande ord om avstängningarnas barriäreffekter. Lagen ger ingen grund för att bedöma de avstängda strändernas negativa effekter för samhälle och medborgare, men den öppnar däremot kryphål för den kommun eller annan intressent som av olika mer eller mindre tydliga skäl vill exploatera själva vattenlinjen.²⁹ Vad som också saknas är vägar att återställa där stränderna redan har fått avskärma sig från samhället i katastrofal omfattning.

Det är ingen uthållig utveckling lagtexten bereder. Det är inte den uppflaggade landsbygdsutvecklingen när stränder förvandlas till noga bevakade samlarobjekt. Detta är ett exempel på den *tillväxt* utan *utveckling* som så ofta beklagas i modern nationalekonomisk litteratur. T o m i dagspressen ser man denna distinktion som tydligen inte nått fram till den svenska lagstiftningen.³⁰

Vidare borde respekten för Jordabalkens 1:6 och 2:7 återupprättas hos våra domstolar. Lagarna har tillkommit för att skydda *funktioner*, maritim logistik i

²⁸ Ds 2008:21 5:2, sid 53.

²⁹ Notera särskilt bristen på balans i Miljöbalken 7 kap, 18d.

³⁰ Se t ex intervjun med Bertrand Badré. i Figaro 2012-02-07 p 13. Läs också också Agrell, P.S., Khakee, A. och Vogel, J. (2009), *Strandskydd utan verkan*. I Plan 2009:1.

det här fallet. Domstolarnas exegetik måste kombineras med samhällsansvar. Se här den gällande lagtexten som faktiskt inte är svår att förstå:

Jordabalken 1 kap 6§

Har fastighet blivit skild från angränsande vattenområde genom att stranden förskjutits, har fastighetens ägare rätt att nyttja området mellan fastigheten och vattnet under förutsättning att området är av ringa omfattning och att dess ägare icke lider skada eller olägenhet av betydelse. Fastighetens ägare har därvid samma rätt som enligt [2 kap. 7 § lagen \(1998:812\)](#) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet tillkommer strandägare. Lag ([1998:861](#)).

Ändrad 1984-01-01: Lag ([1983:657](#))

Ändrad 1999-01-01: Lag ([1998:861](#))

Jordabalken 2 kap 7§

Den som äger strand vid någon annans vattenområde har rätt att för sin fastighets behov ha mindre brygga, båthus eller någon annan sådan byggnad vid stranden, om inte vattenområdets ägare genom byggnaden lider skada av någon betydelse.

I [1 kap. 6 § jordabalken](#) finns bestämmelser om att även andra än strandägare kan ha denna rätt.

Kunskapsteori studerar grundläggande frågor om kunskapens natur och det är egentligen ett perspektiv som borde vara med i varje seriös studie åtminstone som en självkritisk reflektion. Den centrala tesen i den här studien, vilken är att *folk och företag skulle må bättre med större tillgång till havet*, kan sålunda både beläggas och utmanas.

Faktaunderlaget har samlats enligt klassisk antropologi: observatören assimileras och observerar så neutralt det går. Roller i Byalaget har givit god access till personer och dokument. I studien finns inga dolda intressen eftersom observatören/förf själv bor relativt bra i området och håller som så många andra på att flytta bort från Djurös uppskakande markkonflikter.

Hittills har mest presenterats ett historiskt belägg som visar hur havet har försvunnit reellt och i det allmänna medvetandet. Enstaka förbittrade röster

har höjts men vi har också en tyst majoritet som inte klagar. Den har vant sig men är medveten om att utsocknes har svårt att hitta till stränder och bryggor. Att företag fått lägga ner är mätbart. Att översiktsplanens vackra ord om mötesplatser inte förverkligats är fullkomligt klart. Det finns en tråkig flyttfrekvens och sällskapsmönstren borde studeras.

Den tyngsta utmaningen mot vår tes³¹ om frustration vore att ifrågasätta havets psykologiska betydelse för människorna och även att ifrågasätta betydelsen av det bortspelade havet. Men det är lättare att finna belägg. Allt för mycket är känt och skrivet om frustrationer. Att inte ge folk det hav som de vet finns där är mer allvarligt än att aldrig ha väckt denna förväntan som ligger i vår djupt rotade romantiska skärgårdsdröm. Det finns lyckliga människor i Tensta och Rinkeby helt utan hav, men där har havet aldrig aktualiserats. Den slutsats som nog kan dras på dessa samspelande induktiva och deduktiva grunder är att folk och företag på Djurö skulle må bättre utan den aktuella frustrationen av att skärgårdsdrömmen visar sig vara falsk.

Fortsatt forskning, t ex inom ramen för EU:s projekt ESPON, skulle kunna handla om kartering: först och främst för att visa var allemansrätten gäller och att precisera en karterande metodik för detta. Kanske är detta så enkelt som att rita in vad som är tomt, d v s hemfridsområden. Transportmöjligheter inklusive möjlig maritim logistik borde kunna redovisas. Kanske kommer man då också till att osäkerheter i omtvistade områden får redovisas. Viktigt men svårare vore att åskådliggöra en frustrationsfaktor som mäter hur just själva avstängningen av havet upplevs. Ett index som för aktuella fastigheter mäter skillnaden mellan avstånd fågelvägen och avstånd runt staket kan då skapas till att börja med. Svårare blir sedan att omsätta sådana mått i psykologiska och sociologiska termer.

Kommunens områdesorienterade statistik med sociala och ekonomiska indikatorer bör följas noga.

³¹ Enligt ungefärlig inspiration från Friedrich Hegel och Karl Popper.

7. Allmänna slutsatser.

Djurös befolkning och samhälle har inte bättre än andra områden kunnat tåla att utsocknes intressen köper upp samhällskritiska markområden. För Djurö är det inte någon centralort³², jordbruksmark eller oljefält som berövas urbefolkningen. På Djurö är det stränderna. Deras logistiska och psykologiska betydelse har negligerats. Strandområdenas exploatering beslutas hänsynslöst av lantmäteri och byggnadsnämnd, utan systemtänkande kan man säga, och en seriös diskussion om återställande finns inte. Grannskaps- och samhällseffekter har försummats till förmån för påträngande och skrivkunniga markägares lobbyism.

Bygglovsärenden borde inte få avgränsas till den aktuella fastigheten, definitivt inte i en demokrati, och definitivt inte i perspektivet *långsiktig uthållighet*. Så har det dock skett stegvis under lång tid; under senare tid även under täckmantel av det positivt laddade ordet *landsbygdsutveckling*, som kommer från förarbetena till den nya strandskyddslagen. Ett elakt hyckleri!

Statsmakten får genom sin lagstiftning ta ett visst ansvar: I den nya strandskyddslagen finns ett par olyckliga formuleringar. Se stycke 6 ovan. Framför allt är det Miljöbalkens § 18:d4 och förarbetena till strandskyddslagen Ds 2008:21, stycke 5:2 (sid 53) som inte duger. De inbjuder till de katastrofält långa avspärningarna. Med ett minimum av systemvetenskaplig konsekvensanalys på någon av våra administrativa nivåer skulle detta ha kunnat undvikas.

Både de nya och de gamla strandskyddslagarna är otydliga. De ger oacceptabla konflikter. I det perspektivet skulle det ha varit bättre att erkänna samhällets fascistoida drag och att sätta de facto-reglerna tydligt på pränt - en krystat neutral forskarsynpunkt.

Det får tilläggas att vad som sker är inte den typ av strukturomvandling som ett konkurrensutsatt samhälle behöver. När stränderna reduceras till samlarobjekt förlamas samhället.

Man skulle kunna se utvecklingen på och kring Djurö som ett experiment i fascism. Det är intressant att denna kunnat förlöpa utan mer av dramatik och olyckor, dock en del. Och vilket samhälle skapar vi, och vilka människor? Här

³² Några exempel är Paris, den svenska västkusten och de baskiska bergsbyarna.

finns i alla fall forskningsuppgifter både om en hårdhänt exploaterings synliga effekter och om hur denna upplevs.

Forskarsamhället borde ta en roll och jag vill inte begränsa till de ämnen som adresserats i stycke 6 ovan men i huvudsak är det tvärvetenskap med systemsyn som behövs. Några aktuella temata kan vara:

- Sociala konsekvenser av fysisk planering,
- Ett optimeringsperspektiv på ett uthålligt bruk av stränder,
- Perspektiv på s k gated societies,
- Högskolornas utbildning påverkar och den bör kunna sikta mot en *samhällsplanering med precision* där *befolkningen, inte administrationen*, fokuseras. Urbanism och landsbygdutveckling är ämnen som redan finns men innehållet bör vidgas från planerartekniker till att bedöma konsekvenser för samhälle, enskilda, företag och sociala kvaliteter.

Kommunförbundets utbildning är viktig. På alla nivåer och i alla funktioner måste vi bort från floskler och trubbiga doktriner. Kommunledningar behöver lära sig se skillnaden mellan företagande som vitaliserar och privata zoner vars syfte helt enkelt är motsatsen, att isolera och hindra. Tekniskt sett likartade byggen, bryggor t ex, kan alltså ha helt olika samhällseffekter i de båda fallen.

8. Möjliga framtider för Djurö

Djurö har blivit en förort till Stockholm med arbetsresor i buss på över timmen och det är för sent att kopiera samhällen som Stockholm eller Lidingö, för att inte tala om de Baskiska länderna. Värmdö har ganska oåterkalleligt spelat bort sina möjligheter till maritim infrastruktur. Det näringsliv som fortfarande skulle kunna utvecklas är turism typ Club Méditerranée, d v s kanaliserad till begränsade vägar och områden men utan kontakt med en levande landsbygd. Tekniskt sett blir det allt mer möjligt att leva och kommunicera via Nätet, men man måste fråga sig om det håller det psykologiskt och kommersiellt sett att vara utan den reella logistiken? Tjänster till sommargäster är ingenting att leva på hela året. Varvsnäring kan överleva även om den mer kommer att betjäna båtsport än maritim logistik. Alla företagsformer kommer att lida av denna brist på sjötransporter. Ytterskärgården kan fortfarande bevaras för ett friare om

ock kostsamt friluftsliv men Djurö har inte längre strand och hamnresurser för att vara replipunkt för en sådan utveckling.

De s k gröna grupperingarna inom politik och föreningsliv kan få bevarat en del biologiskt uthålliga områden. Skog finns fortfarande inom gångavstånd från tätorten (Björkås), men inte stränder och båtplatsmöjligheter. Den gröna linjen kan kombineras med olika typer av samhälle, både fascistoida och mer mänskliga sådana. Den är ingen säker eller total design för en mänsklig, social och ekonomiskt hållbar utveckling och naturskyddsintressena, hur de nu ska definieras, har inte tradition på just närmiljöer.

Låt oss trots alla svårigheter skissa på ett par möjliga steg mot ett mänskligare och ekonomiskt friskare Djurösamhälle:

- Det absolut grundläggande är att politiker och handläggare i kommunen förstår vilken skada de långsträckta blockeringarna av stränder och båtplatser gör. Skadan är både social och ekonomisk. Det är inte bara att kusten reduceras till vanlig förorts och inlandsnivå. Det skapas inte bara tillvänjning men också frustration och konflikter.
- En självklar åtgärd vore en uppriktig redovisning till nytta för liv och demokrati: Kommunen borde se till att producera hederliga kartor som inte falskeligen visar icke-existerande strövområden. Djurö och egentligen hela Värmdö har blivit ett s k *gated society*. Man förstår att Kommunen skäms för detta, men i demokratins namn bör olyckan inte döljas. En utveckling till extrem segregation borde inte få ske i smyg så som skett hittills. Det kan man säga både som forskare och som politiker.
- Den positiva tendensförändring i fråga om exploitering som kan skönjas räcker inte för att socialt och ekonomiskt återskapa ett skärgårds-samhälle. Det krävs också ett *återttagande* av strand och båtplatser för näringslivets och vårdcentralens transporter och för de boendes trivsel.
- Vidare bör det klart redovisas i vad mån respektive politiska partier eftersträvar ett segregerat samhälle med en strandägande utsocknes överklass och en tjänande klass utan tillgång till de förras stränder. Alternativet är att skapa bättre tillgång till havet och dess

transportmöjligheter för alla vilket då kan ge både förutsättningar för ett diversifierat näringsliv och ett mer harmoniskt samhälle. Kostnaden för detta måste tas och det skulle löna sig.

- I fall Kommunen väljer ett demokratiskt spår med diversifierat näringsliv så måste man inte bara tänka på en minimal existens av de maritima funktionerna utan också på att dessa får ligga i rimlig närhet av bebyggelse och företag. Även nya exploateringar på Djurö måste på ett eller annat sätt beredas rimlig havskontakt för att undvika frustrationseffekter i dessa områden som kommer att bjudas ut under rubriken skärgårdsmiljö. Ärlighetskrav! Begreppet *närmiljö* är en funktionell realitet fastän det inte används i strandskyddslagen.
- En konkret, stark och lättillgänglig förbättring vore att tillämpa instrumentet tomt, =hemfridszon, mer strategiskt. Detta skulle framför allt inte behöva lagändring. Sådana zoner bör ritas in *även för ombyggnad* och naturligtvis inte dras ner till vattnet vilket f ö inte heller vore lagligt.³³ Den som på allvar behöver en hemfridszon för sin säkerhet har alla skäl att inte lägga denna sin zon vid strand eller brygga.
- Precisionen i bygglovshandläggning är viktig. T ex bör Kommunen kunna bedöma skillnaden mellan bryggor som stänger av eller skrämmer bort och sådana som behövs för näringsliv och gäster. Bygglov ska kunna föras med villkor att brygga innehåller gästbåtsplatser.
- Expropriering av strandmark sker redan i Norge. Annars skulle jag kanske inte våga nämna den möjligheten. Ämnet är ju känsligt och dyrt, men det vore ett rimligt straff att ta för tidigare missbruk av dispansrätt i strandskyddsärenden. Det är då frestande att bland annat tänka på fastigheten Hamnen nämnd ovan, Djurö 1:27, samt dess granne Djurö 1:84. Dessa utgjorde förr hamn för Björkåsområdet.

³³ Se f ö Naturskyddsverkets Handbok med allmänna råd om miljöbedömning av planer och program, Handbok 2009:1. Observera då också att Miljö innefattar hänsyn till "befolkning och människors hälsa" samt att frågan om vidgad allmän tillgång till havet i det aktuella läget måste ses som "betydande miljöpåverkan".

- Det finns ett par nya hamnar inritade i Kommunens översiktsplan, men inte på Djurö och hamnkonceptet sätts inte in i en nätverksdiskussion. En hamn kommer inte till riktig nytta förrän dess båtar har ett antal destinationer att gå till. Inte minst kommer många båtar från de nya hamnarna i Stavsås att vilja gå till Djurö vilket de inte kan i dag (år 2011).
- Kommunen har visserligen missbrukat sin dispensrätt, men i ett slags polisiärt avseende skulle man kunna vilja att den tog mer makt. Det skulle då vara både för att hålla efter en allmänhet som bär sig illa åt på annans mark och för att rätta till de olagligt expansiva markägare som finns och gör skada.
- Kommunens fysiska planeringsfunktioner behöver lära sig systemtänkande³⁴ d v s i det här fallet om ett rimligt spektrum av konsekvenser samt om att ta ansvar för samhället och att väga av dess konkurrerande markbehov.
- Både Kommun och allmänhet borde lära sig om goda exempel på välplanerade strandområden i andra länder och framför allt om att se hur en tillgänglig strand stimulerar både näringsliv och hälsosam fritid. Varnande exempel kan Värmdö själv stå för.

-O-

³⁴ *Systemtänkande* är något mer än systematik. Se t ex Lawson, H. B. (2010). *A Journey through the Systems Landscape*. College Publications, UK, eller Agrell, P. S. (1989). *Om att utreda*. FOI, Stockholm.

Bayonne, Frankrike. Även flodernas stränder är skyddade.